mõisnikud juba jõudnud tutvuda kuulsa agronoomi Thaeri õpetusega, kes nõudis suurpõllu-kultuuri intensiivsemaks tegemist ja mõisamajanduse rajamist uutele ratsionaalsetele alustele. Viimast ähvardas aga takistada talupoegade kaitse ja talumaade kindlustamine nende harijaile, sest tol ajal oli suurem osa üldisest põllupinnast veel talupoegade käes. Kõigil neil põhjustel algatati 1810. a. maapäeval talurahva isikliku vabastamise küsimus. Keiser võideti sellele mõttele endise Eesti kindralkuberneri, Oldenburgi printsi Georgi kaudu. 31. III 1811 kiitis ta heaks sama aasta maapäeva poolt vastuvõetud vabastamis-põhimõtted ja asutas, seekord Tallinna, erikomisjoni, mis koostus neljast keisri poolt nimetatud ja viiest aadli poolt valitud isikust. Et komisjoni esimees, kindralkuberner Oldenburgi prints August, viibides 1812—14 sõjas, asus Tallinnast eemal, võidi alles 1814. a. tõsiselt tööle asuda ja jõuti sellega 1815. a. juulis lõpule. 16. XI 1815 saadeti maapäeva poolt heakskiidetud eelnõu A.-ile kinnitamiseks. Kui riiginõukogu ja kodifikatsioonikomisjon eelnõu olid läbi vaadanud, kinnitas A. selle 23. V 1816. Jaanuaris 1817 kuulutati uus seadus Eestimaal avalikult välja kahes osas: »Eestima Tallorahva Seädmissed« sisaldasid üldised määrused uuele korrale ülemineku kohta ja »Eestima Tallorahva Kässo-Ramat« määrused talurahva-seisuse kogukondliku korralduse, politsei ja kohtu asjus. Nende seadustega muutusid Eestimaa talupojad vabadeks isikuteks, kel »eddespidi moisavanemattega muud teggemist ei olle, kui agga sedda möda, kuida nemmad teine teisega vastastikko kaupa ehk kontrakti on teinud«. Talupojad said õiguse teiste seisuste eeskujul endile maad ja muud liikumata varandust pärandatavaks omanduseks hankida, kuid »Ma ja Pohhi« jäi täieliselt mõisnikkude omaks. Talupojad jagunesid uue seaduse alusel valdadesse; vallavanema määras mõisnik vallakogu poolt esitatud kandidaatidest; mõisnik kinnitas ka kõik vallakogu otsused ja teostas mõisapolitseid. Senised talurahva-kohtud kaotati ja asutati igasse kihelkonda kogukonnakohus, mis koostus ühest mõisnikust-juhatajast, kohalikust pastorist ja kahest talupojast-kaasistujast. Teiseks instantsiks oli kreiskohus samuti talupoegadest kaasistujatega, kolmandaks ülem maakohus, kus talupojad puudusid. Vabaks said talurahva eri liigid järk-järgult 14 aasta jooksul. Nii hakkas seadus täies ulatuses alles 1831. a. maksma. Liivimaal algatas talurahva isikliku vabastamise küsimust kreisisaadik Samson von Himmelstierna (vt.), kelle ettepanekul Liivi maapäev 1818. a. juunis asja harutamisele võttis. Et mõned mõisnikud pooldasid 1804. a. seadust, teised lihtsalt igasuguste uuenduste vastu vaenulised olid, läks isiklik vabastamine ainult kindralkuberner markii Paulucci (vt.) energilisel survel läbi. Vastav seaduse-eelnõu töötati välja maapäeva poolt valitud ning keisri poolt kinnitatud komisjonis ja võeti dets. 1818 maapäeval vastu. Kui riiginõukogu eelnõu oli läbi vaadanud, kinnitas A. selle 26. III 1819. Seadus kuulutati avalikult välja alles 1820. a. esimese veerandi jooksul. Liivi 1819. a. seadus toetub üldiselt samule põhimõtteile kui Eesti 1816. a. seadus. Mõisnikud said kõigi talumaade täielisteks omanikkudeks, avalik-õiguslikkude normide asemel reguleerisid mõisniku ja isiklikult vabanenud talupoegade suhteid siit peale vabad kontrahid. Talupojad jagunesid valdadesse, mille de tegevus seisis mõisniku tugeva järelevalve all. Mõisapolitsei ja mõisniku kodukari-õigus jäid püsima; viimast õigust laiendati nüüd isegi talu-peremeeste kohta. Vallakohtud, millede liikmed mõisnik nimetas valla poolt ettepandud kandidaatidest, jäid püsima ja harutasid talurahva omavahelisi asju. Järgmiseks instantsiks oli kihelkonnakohus mõisnikkude poolt valitud juhatajaga ja talupojist kaasistujatega. Kihelkonnakohus harutas mõisnikkude kaebusi talupoja ning kogukonna vastu ja saatis oma arvamise talupoja kaebuste kohta mõisniku vastu järgmisele instantsile — kreiskohtule, mis koostus kolmest mõisnikust ja kahest talupojast. Lõplikuks instantsiks talupoegade kaebuste suhtes oli õuekohtu talurahva-osakond, milles puudus talupoegade esindus. Ka Liivi talurahva-seadus hakkas maksma järk-järgult: 1823—26 saavutasid talurahva eri liigid üksteise järel isikliku vabaduse ja alles a.-ks 1832 sai terve talupoja-seisus õiguse kubermangu piirides vabalt elukohta vahetada. Talurahva vabastamine ilma maata ei toonud tema seisukorda tunduvaid parandusi. Majanduslikult läks talurahva olukord 1816.—19. a. seaduste järgi koguni märksa raskemaks. Ainult mõisnikud, kes omandasid õiguse terve maapinna üle ja oskasid endile kindlustada odava tööjõu teoorjuse alusel, said neist seadustest suuri reaalseid kasusid. — H a r i d u s e a l a l tuleb märkida Tartu ülikooli asutamist a. 1802, milleks juba Paul I käsu oli annud. A. muutis 1802. ja 1803. a. ülikooli valitsemise esialgse kava, mille järgi ülikool pidi alluma Eesti, Liivi ja Kura aadlist koostuvale kuratooriumile, ja allutas 1803. a. seadusega ülikooli riigi keskvalitsusele, kes kuraatorite kaudu tema tegevuse järgi valvas. Ülikoolis valitsev vaim osutus üldiselt vabameelsemaks Balti aadli omast. Viimane ei olnud seepärast Tartu ülikooliga rahul ja kavatses koguni